

УДК 159.923.2:316.362.1-055.52-055.62:177.74
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-4-5>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ БАТЬКІВ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крайлюк Анна Ігорівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології
ТОВ «Київський інститут сучасної психології та психотерапії»

anna.imagin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0263-6056>

Пономарьова Вікторія Костянтинівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології
ТОВ «Київський інститут сучасної психології та психотерапії»

infapon@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7757-1694>

Мета. Мета статті – дослідити емпатію батьків та виявити зв'язок між даною властивістю та особливостями виховання дітей віком від 3 до 6 років. У статті розглянуто питання сутності та механізмів феноменів емпатії. З'ясовано, що феномен емпатії досліджувало багато вчених з різних боків, створюючи власні концепції розуміння даного феномену та його механізмів, при цьому підкреслюючи його важливість. Феномен емпатії розглянуто як емоційну чуйність до іншого, як сприйняття внутрішнього світу іншої людини, як проникнення в індивідуальну своєрідність особистості об'єкта спілкування без втрати розуміння самого себе. До основних механізмів емпатії віднесено децентрацію, інтерпретацію, емоційне зараження та ідентифікацію. Розглянуто роль емпатії батьків у стосунках та взаємодії з дитиною, які впливають на розвиток дитини.

Організовано та проведено емпіричне дослідження, яке базувалося на вибірці з 65-ти матерів та батьків віком від 25 до 44 років, які проживають в Україні та мають першу або єдину дитину віком від 3 до 6 років.

Методи. Для реалізації дослідження було використано три психодіагностичні методики, а саме: опитувальник емоційної емпатії А. Меграбяна та Н. Епштейна, 1975 р., в адаптації Ю.М. Орлова та Ю.М. Ємельянова; багатофакторний опитувальник М. Девіса, 1980 р., в адаптації Т.Д. Карягіної, Н.А. Будаговської та С.В. Дубровської, 2013 р.; опитувальник емоційних відносин у сім'ї О.І. Захарової 1996 р. Проведена психометрична перевірка надійності й репрезентативності вибраних методик для емпіричного дослідження.

Результати. Визначено рівень емпатії батьків та особливостей взаємодії з дитиною, проведено кореляційний аналіз з інтерпретацією отриманих результатів. Встановлено, що більшість батьків мають середній рівень емпатії, якого цілком досить для гармонійного виховання дитини. Доведено, що чим вищий рівень емоційної емпатії у батьків, тим вищий рівень емоційної близькості з дитиною.

Висновки. Встановлено, що емпатія батьків є необхідною умовою позитивної емоційної і виховної взаємодії з дитиною, яка має значний вплив на розвиток дитини, її комунікацію та побудову стосунків з іншими людьми в майбутньому.

Ключові слова: емпатія, батьки, сімейне виховання, стосунки, кореляція.

THE RELATIONSHIP OF PARENTAL EMPATHY WITH THE PECULIARITIES OF RAISING PRESCHOOL CHILDREN

Krailyuk Anna Ihorivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Psychology

LLC "Kyiv Institute of Modern Psychology and Psychotherapy", Kyiv, Ukraine. anna.imagin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0263-6056>

Ponomareva Viktoriia Kostiantynivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Psychology

LLC "Kyiv Institute of Modern Psychology and Psychotherapy", Kyiv, Ukraine. infapon@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7757-1694>

Purpose. The article is devoted to the study of parental empathy and the identification of the relationship between this phenomenon and the peculiarities of raising children at the age period from 3 to 6 years.

The article considers the essence and mechanisms of empathy phenomenon. It was found that the phenomenon of empathy has been studied by many scientists from different angles, creating their own concepts of understanding this phenomenon and its mechanisms, while emphasizing its importance. The phenomenon of empathy was considered as an emotional sensitivity to another, as a perception of the inner world of another person, as a penetration into the individual identity of the object of communication without losing understanding of oneself. The main mechanisms of empathy included decentralization, interpretation, emotional contagion, and identification. The role of parental empathy in relationships and interactions with the child that affect the child's development was demonstrated.

Methods. An empirical study was organized and conducted based on a sample of 65 mothers and fathers aged 25 to 44 living in Ukraine who have their first or only child aged 3 to 6. Three psychodiagnostic methods were used to implement the study, namely: questionnaire of emotional empathy by A. Megrabyan and N. Epstein (1975), adapted by Yu.M. Orlov and Yu.N. Emelyanov; multifactor questionnaire by M. Davis (1980), adapted by T. Karyagina, N. Budagovskaya and S. Dubrovskaya (2013); questionnaire of emotional relations in the family by O. Zakharova (1996). Psychometric verification of the reliability and representativeness of the selected methods for empirical research was conducted.

Results. The level of parents' empathy and peculiarities of interaction with the child were determined, correlation analysis with interpretation of the obtained results was carried out. It has been proven that the higher the level of emotional empathy in parents, the higher the level of emotional intimacy with the child.

Conclusions. It was found that parental empathy is a necessary condition for positive emotional and educational interaction with the child, which has a significant impact on the child's development, communication and building relationships with other people in the future.

Key words: *empathy, parents, family upbringing, children, correlation, relationships.*

Вступ

Батьківство – це особливий стан, статус жінок та чоловіків, який є домінуючою детермінантою, фізіологічно, психологічно і соціально зумовленою їхньою самоцінністю. Натепер значного розвитку отримали концепції, які розглядають батьківство як найважливішу функцію психологічного, емоційного та інтелектуального розвитку дитини. Робляться спроби створення фундаментальної психологічної теорії батьківства. Проте відчувається деякий дефіцит теоретичних знань і практичних методів роботи з батьками. Виходячи з цього, виникають протиріччя між усвідомленням у суспільстві необхідності психологічного супроводу батьківства – з одного боку, і відсутністю комплексних заходів підтримки інституту батьківства на стадії взаємодії батьків і дитини – з іншого. Незважаючи на аналіз різних видів і стилів виховання дітей та їхній вплив на розвиток і формування дитини, майже відсутній аналіз необхідних особистісних особливостей батьків для гармонійної взаємодії з дитиною, в тому числі емоційного ставлення.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Багато різних учених досліджували емпатію з різних боків, а саме: Є.А. Троїцька – як емоційну чуйність до іншого (Троицкая, 2018: 217–229), Є.М. Балашов – як сприйняття внутрішнього світу іншої людини (Балашов, 2014: 28–39), В.М. Вартамян – як проникнення в індивідуальну своєрідність особистості об'єкта спілкування без втрати розуміння самого себе (Вартамян, 1985), К. Роджерс – у контексті психотерапевтичної роботи (Rogers, 1975). Три компоненти емпатії (когнітивний, афективний та конативний) виділила Л.П. Виговська (Виговська, 1991). Важливим дослідженням

механізмів емпатії займалися Т.П. Гаврилова і Ю.А. Менджерницька, виділивши чотири їх види: емоційне наслідування, зараження, ідентифікація та рефлексія (Гаврилова, 1975). О.О. Бодальов та І.М. Юсупов виділяють ще один важливий механізм емпатії – децентрацію (Бодальов, 1994). У свою чергу А.Е. Ахмедзянова виділила свої механізми емпатії: децентрацію, інтерпретацію, емоційне зараження й ідентифікацію (Ахмедзянова, 2011). Н.І. Сарджвеладзе до головних механізмів емпатії відносить зараження та ідентифікацію, яка включає проєкцію та інтроекцію (Сарджвеладзе, 1978). Одним з істотних досліджень емпатії є робота І.І. Штиха, в якій він виділив дистрес, пов'язаний зі співпереживанням (Штих, 2015).

У своєму дослідженні для вимірювання емпатії ми використовуємо багатофакторний опитувальник емпатії М. Девіса (Будаговская, 2013), оскільки він найбільш повно включає різні механізми емпатії та методика емоційної емпатії А. Меграбяна та Н. Епштейна (Психодиагностика толерантности личности, 2008), щоб урахувати саме емоційний компонент емпатії.

Для визначення впливу емпатії батьків на виховання і розвиток дитини ми спиралась на теорію материнства Д. Віннікотта та дослідження емпатичної батьківської чуйності Х. Когута.

Теоретики відносин надають великого значення емпатії матері на початку дитинства, причому часто спираючись на думки Дональда В. Віннікотта. Його розуміння людського розвитку, яке глибоко ґрунтується на стосунках зі значущими індивідами в ранньому дитинстві, базується на великих клінічних роботах з немовлятами та маленькими дітьми.

За словами Віннікотта, дуальність регулює це первинне середовище, і це відзначається автономністю дитини, яка при цьому знаходиться в повній залежності від матері. Матір схожа на дзеркало, яке відображає побачене дитиною, її відповідь дитині повідомляє їй, ким вона є (Miller, 2019). У цьому сенсі почуття дитини є настільки відчутими і сприйнятими, наскільки це дозволяє співпереживання її батьків. Усвідомлення і віддзеркалення батьками дитини дозволяє їй відчувати себе побаченою, почутою і відчутю.

Ханс Когут розглядав емпатичну батьківську чуйність як найважливіший критерій здорового розвитку особистості. Емпатична гармонія та дзеркальне відображення – це те, що дає людині відчуття власної гідності та значення. Якщо батькам бракує емпатійної чуйності, це призводить до появи психопатологій. У дітей, які зазнали зневаги або зловживання, коли не було емпатійних батьків, результатом був розвиток ослабленого або пошкодженого відчуття себе. Невеликі провали в співпереживанні з батьками не є шкідливими, тоді як хронічна відсутність емпатії заважає здоровому розвитку самості дітей. Загалом, емпатія батьків позитивно впливає на процес соціалізації, а також заохочує розвиток відповідної поведінки у дитини (Simonič, 2015).

2. Методологія та методи.

Метою статті є виявлення взаємозв'язку між емпатією та особливостями виховання дітей дошкільного віку.

Методи дослідження:

1. Опитувальник емоційної емпатії А. Меграбяна та Н. Епштейна, 1975 р., в адаптації Ю.М. Орлова та Ю.М. Ємельянова, 1986 р., 33 запитання.

2. Багатофакторний опитувальник М. Девіса, 1980 р., в адаптації Т.Д. Карягіної, Н.А. Будаговської та С.В. Дубровської, 2013 р., 28 запитань.

3. Опитувальник емоційних відносин у сім'ї О.І. Захарової 1996р., 66 запитань.

3. Результати та дискусії

У дослідженні взяли участь матері та батьки віком від 25-ти до 45-ти років,

у яких першій дитині або єдиній дитині – від 3-х до 6-ти років. Ми вибрали саме такий вік батьків, щоб уникнути можливих вікових впливів на рівень емпатії, а також на взаємодію з дитиною, які можуть бути в разі дуже раннього батьківства, а саме до 18-ти років, а також пізнього батьківства після 45-ти років. Щодо дитини ми вирішили досліджувати особливості виховання дітей 3–6-х років. Це пов'язано з тим, що до трьох років дитина є дуже залежною від батьків і не можна врахувати відношення до неї як до окремої особистості. Після 6-ти років діти починають відвідувати школу, що означає великий вплив авторитетного оточення, а саме вчителів та однолітків на саму дитину а також відносини з батьками. Саме тому ми вирішили, що більш доцільним буде дослідження батьків віком від 25-ти до 44-х років, які мають дитину віком від 3-х до 6-ти років. Важливою умовою також є те, що це повинна бути перша або єдина дитина, тобто перший досвід батьківства, адже наявність дорослішої дитини також має значний вплив на стосунки і виховання в сім'ї.

Для того щоб визначити, чи не впливають чоловіки на статистичні викиди, ми детально проаналізували їхні результати і можемо зазначити, що батьки так само, як і матері, мають різні рівні емпатії, а також різну взаємодію з дітьми. У таблиці 1 наведено статистичні показники за шкалами емпатії.

Як видно з таблиці 1, у більшості батьків – середній рівень емоційної емпатії (78,5%), співпереживання (72,3%), децентрації (67,7%), емпатійної турботи (80%) та рівень особистого дистресу (69,2%). Отже, більшість досліджуваних батьків мають схильність до хорошого розуміння почуттів інших, їхніх вчинків і точки зору, вміють співпереживати та прагнуть допомогти, однак разом із цим більшість (89,2%) відчувається некомфортно, коли інші проявляють сильні емоції.

Далі розглянемо показники батьків за шкалами дитячо-батьківських емоційних відносин, що наведено в таблиці 2.

Таблиця 1

Статистичні показники рівня емпатії та рефлексивності батьків дітей дошкільного віку

	Середнє значення	Станд. відхилення	Медіана	Мода
Емпатія	25.1	3.94	25	28
Шкала співпереживання	19.5	6.33	21	21
Шкала децентрації	17.1	5.80	17	18
Шкала емпатійної турботи	19.5	3.94	20	20
Шкала особистого дистресу	14.4	6.53	14	17

Більшість батьків на достатньому рівні сприймають стан своєї дитини (72,3%) і причини такого стану (93,8%), вміють співпереживати дитині (80%), мають позитивні почуття під час взаємодії з дитиною (89,2%), безумовно сприймають свою дитину (95,4%), досить упевнені в собі як у батьках (81,5%), мають достатній рівень позитивного емоційного фону (86,2%), дають емоційну підтримку дітям (100%), прагнуть тілесного контакту (95,4%), достатньо орієнтуються на стан дитини під час побудови взаємодії (96,9%) та вміють впливати на стан дитини (69,2%).

Отже, більшість батьків нашої вибірки досить добре взаємодіють зі своєю дитиною.

Розглянемо коефіцієнти кореляційного зв'язку між шкалою емоційної емпатії та шкалами методики емоційних відносин у сім'ї, що представлені в таблиці 3. Як бачимо, жодна зі шкал методики дитячо-батьківських емоційних відносин не має кореляції зі шкалою емоційної емпатії. Це змусило нас поставити під сумнів методику емоційної емпатії, тому ми вирішили перевірити, чи має вона взаємо-

зв'язок з багатофакторним опитувальником емпатії.

Ми виявили слабкий позитивний зв'язок зі шкалою співпереживання, коефіцієнт Спірмена дорівнює 0,264, а Кендала 0,196, r дорівнює 0,017 та 0,015 відповідно. Також є помірний позитивний кореляційний зв'язок зі шкалою емпатичної турботи, коефіцієнт Спірмена дорівнює 0,435, а Кендала 0,327, $p < 0,01$. Це ще раз підтверджує надійність методики емоційної емпатії. Щодо методики емоційних стосунків у сім'ї, то, як буде розглянуто нижче, вона також має кореляційні зв'язки зі шкалами багатофакторного опитувальника емпатії. Саме тому ми можемо зробити висновок, що емоційна емпатія та емоційні стосунки в сім'ї розглядають різні сфери, хоч вони і пов'язані з емоціями. Отже, можемо підтвердити відсутність зв'язку між даними шкалами.

У даному випадку є слабкий позитивний кореляційний зв'язок зі шкалою емоційної дистанції – близькості. Тобто чим вищий рівень емоційної емпатії у батьків, тим вищий

Таблиця 2

Статистичні показники за шкалами дитячо-батьківських емоційних відносин

	Середнє значення	Стандартне відхилення	Медіана	Мода
Шкала здатності сприймати стан дитини	4.02	0.71	4	4
Шкала розуміння причин стану дитини	3.84	0.67	3.8	3.8
Шкала здатності до співпереживання	3.2	0.72	3.2	3.2
Шкала почуттів під час взаємодії з дитиною	3.9	0.65	3.8	3.6
Шкала безумовного прийняття	4.37	0.61	4.4	4.2
Шкала відношення до себе як до батька/матері	3.74	0.91	3.8	3.6
Шкала переважаючого емоційного фону	3.49	0.68	3.4	3.4
Шкала прагнення до тілесного контакту	4.24	0.61	4.2	4.2
Шкала надання емоційної підтримки	4.01	0.57	4.2	4.2
Шкала орієнтації на стан дитини	3.26	0.75	3.2	3.4
Шкала вміння впливати на стан дитини	3.38	0.74	3.4	3.4

Таблиця 3

Кореляційний зв'язок між шкалами емоційної емпатії та дитячо-батьківських емоційних відносин

	Spearman's rho	p-value	Kendall's tau-b	p-value
Шкала здатності сприймати стан дитини	0.152	0.225	0.109	0.237
Шкала розуміння причин стану дитини	0.031	0.806	0.022	0.813
Шкала здатності до співпереживання	0.168	0.181	0.116	0.209
Шкала почуттів під час взаємодії з дитиною	0.009	0.94	0.007	0.936
Шкала безумовного прийняття	-0.185	0.14	-0.145	0.121
Шкала відношення до себе як до батька/матері	-0.101	0.423	-0.071	0.439
Шкала переважаючого емоційного фону	-0.059	0.64	-0.036	0.701
Шкала прагнення до тілесного контакту	0.151	0.229	0.111	0.234
Шкала надання емоційної підтримки	0.126	0.319	0.091	0.331
Шкала орієнтації на стан дитини	0.171	0.173	0.141	0.125
Шкала вміння впливати на стан дитини	-0.093	0.461	-0.063	0.491

рівень емоційної близькості з дитиною. З усіма іншими шкалами методики взаємодія батьки – дитина кореляція відсутня.

Отже, емоційна емпатія майже зовсім не має впливу на емоційні стосунки і взаємодію між батьками і дітьми.

Далі ми розглянемо кореляційний зв'язок між шкалою співпереживання та шкалами методики дитячо-батьківських емоційних відносин, кореляційні коефіцієнти відображені в таблиці 4.

Шкала співпереживання має слабкий позитивний зв'язок зі шкалами здатності сприймати стан дитини та надання емоційної підтримки. Тобто шкала співпереживання має кореляційний зв'язок із тими ж шкалами, що й шкала рефлексивності, а оскільки між ними був помірний зв'язок, це вказує на кореляцію між усіма чотирма шкалами.

Тобто ми можемо зробити висновок, що вміння розуміти, що відчуває інша людина, та співпереживати їй впливає на здатність сприйняти стан своєї дитини та надати їй емоційну підтримку.

Що ж стосується кореляційного зв'язку шкали співпереживання зі шкалами методики

взаємодії між батьками і дитиною, то, спираючись на дані таблиці 5, можемо вказати, що є слабкий позитивний зв'язок зі шкалами емоційної дистанції – близькості, непослідовності – послідовності та задоволеності відносинами з дитиною. Таким чином, уміння батьків співпереживати, відчувати те, що відчуває дитина, може підвищити рівень емоційної близькості з дитиною, задоволеність відносинами і впливати на послідовність батьків у взаємодії з дитиною.

Отже, можемо зробити висновок, що шкала співпереживання має слабку кореляцію з емоційними стосунками та взаємодією з дитиною.

Кореляційні показники між шкалами емпатійної турботи та емоційних відносин у сім'ї представлені в таблиці 6. Шкала емпатійної турботи має слабку позитивну кореляцію зі шкалою переважаючого емоційного фону та помірну позитивну кореляцію зі шкалою орієнтації на стан дитини. Тобто це означає, що чим більше батьки прагнуть і вмють підтримувати та допомагати, тим краще вони розуміють, коли і що саме варто робити з дитиною, та мають позитивний емоційний фон під час взаємодії.

Таблиця 4

Кореляційні зв'язки між шкалами співпереживання та дитячо-батьківських емоційних відносин

	Spearman's rho	p-value	Kendall's tau-b	p-value
Шкала здатності сприймати стан дитини	0.253	0.021	0.183	0.022
Шкала розуміння причин стану дитини	0.056	0.328	0.044	0.315
Шкала здатності до співпереживання	0.158	0.104	0.113	0.107
Шкала почуттів під час взаємодії з дитиною	0.136	0.139	0.091	0.159
Шкала безумовного прийняття	-0.085	0.750	-0.071	0.781
Шкала відношення до себе як до батька/матері	0.027	0.414	0.021	0.410
Шкала переважаючого емоційного фону	0.168	0.091	0.128	0.080
Шкала прагнення до тілесного контакту	0.003	0.489	0.003	0.489
Шкала надання емоційної підтримки	0.230	0.033	0.169	0.033
Шкала орієнтації на стан дитини	0.044	0.364	0.035	0.351
Шкала вміння впливати на стан дитини	0.068	0.296	0.053	0.278

Таблиця 5

Кореляційні зв'язки між шкалами співпереживання та взаємодією між батьками і дитиною

	Spearman's rho	p-value	Kendall's tau-b	p-value
Шкала невимогливості – вимогливості	0.098	0.219	0.077	0.208
Шкала м'якості – суворості	-0.056	0.671	-0.045	0.685
Шкала автономності – контролю	0.026	0.418	0.018	0.422
Шкала емоційної дистанції – близькості	0.228	0.034	0.164	0.038
Шкала відторгнення – прийняття	0.011	0.466	0.012	0.455
Шкала відсутності співпраці – співпраці	0.024	0.426	0.017	0.429
Шкала тривоги за дитину	-0.126	0.842	-0.096	0.850
Шкала непослідовності – послідовності	0.248	0.023	0.196	0.018
Шкала виховної конфронтації в сім'ї	-0.086	0.752	-0.061	0.748
Шкала задоволеності відносинами з дитиною	0.230	0.033	0.178	0.026

Розглянемо кореляцію останньої шкали, яка описує емпатію зі шкалами особливостей виховання дітей дошкільного віку. За даними в таблиці 7 можемо зазначити, що шкала особистого дистресу має слабку негативну кореляцію зі шкалами здатності сприймати стан дитини, розуміння причин такого стану та безумовного прийняття. Також дана шкала має помірну негативну кореляцію зі шкалою відношення до себе як до батька чи матері та прагнення до тілесного контакту. Тобто чим більший дискомфорт відчують батьки, коли інші виражають свої почуття, тим гірше вони сприймають стан дитини та його причини, гірше приймають дитину такою, яка вона є, менше прагнуть до тілесного контакту, який є необхідною умовою розвитку дитини, та й взагалі відчують себе менш упевнено в ролі батьків. Ми можемо стверджувати, що особистий дистрес батьків має великий негативний вплив на емоційні стосунки з дітьми.

Висновки

З'ясовано, що феномен емпатії досліджувано багато вчених з різних боків, створюючи таким чином власні концепції розуміння даного психологічного явища та його меха-

нізмів, при цьому підкреслюючи його важливість. Ми у своєму дослідженні спиралась на емоційний, когнітивний та поведінковий складники емпатії. Також ми розглянули різні класифікації видів виховання і взаємодії між дітьми та батьками, спираючись на важливість досить хороших стосунків та емоційних відносин для розвитку здорової дитини, включаючи її емоційний, психічний, інтелектуальний та фізичний розвиток.

Було організовано та проведено емпіричне дослідження, яке базувалось на вибірці з 65-ти матерів та батьків віком від 25-ти до 44-х років, які проживають в Україні та мають першу або єдину дитину віком від 3-х до 6-ти років.

Визначено, що різні складники емпатії мають вплив на більшість шкал, що стосуються емоційних відносин і взаємодії батьків з дитиною. При цьому варто зазначити, що такий когнітивний складник емпатії, як особистий дистрес, має негативну кореляцію з багатьма шкалами, що враховують позитивні особливості виховання дитини. Тобто чим більший дискомфорт та тривогу відчують батьки в момент прояву сильних емоцій іншими, тим гірші вони мають стосунки

Таблиця 6

Кореляційний зв'язок між шкалами емпатійної турботи та дитячо-батьківських емоційних відносин

	Spearman's rho	p-value	Kendall's tau-b	p-value
Шкала здатності сприймати стан дитини	0.174	0.082	0.131	0.078
Шкала розуміння причин стану дитини	0.152	0.113	0.113	0.111
Шкала здатності до співпереживання	-0.027	0.583	-0.027	0.617
Шкала почуттів під час взаємодії з дитиною	0.192	0.063	0.146	0.058
Шкала безумовного прийняття	0.052	0.341	0.039	0.339
Шкала відношення до себе як до батька/матері	0.064	0.305	0.050	0.293
Шкала переважаючого емоційного фону	0.232	0.032	0.172	0.032
Шкала прагнення до тілесного контакту	0.141	0.132	0.103	0.134
Шкала надання емоційної підтримки	0.187	0.068	0.140	0.067
Шкала орієнтації на стан дитини	0.331	0.004	0.253	0.003
Шкала вміння впливати на стан дитини	0.109	0.194	0.082	0.185

Таблиця 7

Кореляційні зв'язки між шкалами особистого дистресу та дитячо-батьківських емоційних відносин

	Spearman's rho	p-value	Kendall's tau-b	p-value
Шкала здатності сприймати стан дитини	-0.284	0.011	-0.203	0.012
Шкала розуміння причин стану дитини	-0.258	0.019	-0.188	0.020
Шкала здатності до співпереживання	0.033	0.604	0.025	0.608
Шкала почуттів під час взаємодії з дитиною	-0.175	0.082	-0.120	0.094
Шкала безумовного прийняття	-0.265	0.016	-0.196	0.016
Шкала відношення до себе як до батька/матері	-0.386	0.001	-0.276	0.001
Шкала переважаючого емоційного фону	-0.168	0.090	-0.120	0.094
Шкала прагнення до тілесного контакту	-0.363	0.001	-0.255	0.003
Шкала надання емоційної підтримки	-0.155	0.108	-0.113	0.110
Шкала орієнтації на стан дитини	-0.148	0.119	-0.104	0.124
Шкала вміння впливати на стан дитини	-0.118	0.174	-0.076	0.199

з дітьми і форми виховання. У більшості батьків середній рівень емпатії, як показують дані, пов'язаний з емоційними сімейними стосунками та особливостями виховання, такого

рівня цілком досить для достатньо хорошої взаємодії з дитиною, розуміння її почуттів та поведінки, що у свою чергу призводить до нормального розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Троицкая Е.А. Особенности эмпатии в поликультурной среде. *Вестник МГЛУ. Образование и педагогические науки*. 2018. № 6 (814). С. 217–229.
2. Балашов Е.М. Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засобу самореалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2014. Вип. 28. С. 28–39.
3. Амельченко А.А. Взаимосвязь уровня развития эмпатии и уровня развития рефлексии личности. *Психология и психотехника*. 2020. С. 103–110.
4. Ванершот Г. Эмпатия как совокупность микропроцессов. *К. Роджерс и его последователи: психотерапия на пороге XXI века*. Москва : Когито-центр, 2005. 315 с.
5. Выговская Л.П. Эмпатийные отношения младших школьников, воспитывающихся вне семьи : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Киев, 1991. 20 с.
6. Карягина Т.Д. Эволюция понятия «Эмпатия» в психологии : дисс. ... канд. псих. наук : 19.00.01 ; Московский городской психолого-педагогический университет. Москва, 2013. 153 с.
7. Бодалев А.А. Психология межличностного общения. Рязань : РВИШ МВД РФ, 1994. 90 с.
8. Ахмедзянова А.Э. Актуализация эмпатии личности средствами кинотренинга (на примере студентов гуманитарного профиля) : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Казань, 2011. 157 с.
9. Знаков В.В. Самопонимание субъекта как когнитивная и экзистенциальная проблема. *Психологический журнал*. 2005. Т. 26. № 1. С. 18–28.
10. Штих І.І. Здатність до емпатії як компонент професійних здібностей психолога. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2015. Випуск 2 (2). С. 177–180.
11. Будаговская Н.А., Дубровская С.В., Карягина Т.Д. Адаптация многофакторного опросника эмпатии М. Дэвиса. *Консультативная психология и психотерапия*. Москва, 2013. № 1. С. 202–227.
12. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатова и др. Москва : Смысл, 2008. 172 с.
13. Miller C. How to be more empathetic. *The New York Times*. 2019. Retrieved September 2, 2020. URL: <https://www.nytimes.com/guides/year-of-living-better/how-to-be-more-empathetic> (дата звернення 04.08.2021).
14. Simonič B. Empathic parenting and child development. *The Person and the Challenges*. 2015. Volume 5. Number 2. P. 109–121.
15. Decety J., Ickes W. The Social Neuroscience of Empathy. *A Bradford Book, The MIT Press Cambridge, Massachusetts*. 2009. 272 p.
16. Empathy as an essential foundation to successful foster parenting. *Journal of Child and Family Studies / J.M. Geiger et al.* 2016. 25 (12). P. 3771–3779.

REFERENCES:

1. Troickaja E.A. (2018) Osobennosti jempatii v polikul'turnoj srede [Features of empathy in a multicultural environment]. *Vestnik MGLU. Obrazovanie i pedagogicheskie nauki – MSLU Bulletin. Education and pedagogical sciences*, 6(814). 217-229 [in Russian].
2. Balashov E.M. (2014) Psykholohichni osoblyvosti sotsialnoi jempatii studentiv yak zasobu samorealizatsii [Psychological features of students' social empathy as a means of self-realization]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Psykhohihiia i pedahohika" – Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Psychology and Pedagogy"*. 28. 28-39 [in Ukrainian].
3. Amel'chenko A.A. (2020) Vzaimosvjaz' urovnja razvitija jempatii i urovnja razvitija refleksii lichnosti [The relationship between the level of development of empathy and the level of development of personality reflection]. *Psihologija i psihotekhnika – Psychology and psychotechnics*. 103-110. [in Russian].
4. Vanershot G. (2002) Jempatija kak sovokupnost' mikroprocessov [Empathy as a set of microprocesses]. *K. Rodzhers i ego nasledovateli: psihoterapija na poroge XXI veka – K. Rogers and his followers: psychotherapy on the threshold of the XXI century*. M.: Kogito-centr. 315. [in Russian].
5. Vygovskaja L.P. (1991) Jempatijnye otnoshenija mladshih shkol'nikov, vospityvajushihhsja вне sem'i [Empathic relations of younger schoolchildren who are brought up outside the family] : avtoref. dis. ...kand. psihol. nauk – author. dis. ... Cand. psychol. Sciences: 19.00.07. Kiev [in Russian].
6. Karjagina T.D. (2013) Jevoljucija ponjatija "Jempatija" v psihologii [Evolution of the concept of "Empathy" in psychology] : dis. kand. psih. nauk : spec. 19.00.01. Moskovskij gorodskoj psihologo-pedagogicheskij universitet – Moscow City Psychological and Pedagogical University. Moscow. 153. [in Russian].
7. Bodalev A.A. (1994) Psihologija mezhlichnostnogo obshhenija [Psychology of interpersonal communication]. Rjazan': RVSh MVD RF [in Russian].
8. Ahmedzjanova A. Je. (2011) Aktualizacija jempatii lichnosti sredstvami kintreninga (na primere studentov humanitarnogo profilja) [Actualization of personality empathy by means of film training (on the example of students of the humanitarian profile)]: dis. ... kand. psihol. Nauk – dis. ... Cand. psychol. Sciences: 19.00.13. Kazan', 157 [in Russian].

9. Znakov V.V. (2005) Samoponimanie subjekta kak kognitivnaja i jekzistencial'naja problema [Self-understanding of the subject as a cognitive and existential problem] *Psihologičeskij žurnal – Psychological journal*. T. 26, N 1. 18-28. [in Russian].
10. Shtykh I. I. (2015) Zdatnist do empatii yak komponent profesiinykh zdibnosti psykhologa [Health before empathy is a component of the professional health of a psychologist]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Pedagogika ta psykholohiia" – Scientific list of Mukachiv State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2(2). 177–180 [in Ukrainian].
11. Budagovskaja N.A., Dubrovskaja S.V., Karjagina T.D. (2013) Adaptacija mnogofaktornogo oprosnika jempatii M. Djevisa [Adaptation of M. Davis's multivariate empathy questionnaire]. *Konsul'tativnaja psihologija i psihoterapija – Counseling psychology and psychotherapy*, 1. 202-227 [in Russian].
12. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti [Psychodiagnosics of personality tolerance] (2008) / Pod red. Soldatova G.U., Shajgerova L.A., Prokof'eva T.Ju., Kravcova O.A. Moskva: Smysl. [in Russian].
13. Miller C. (2019) How to be more empathetic. *The New York Times*. Retrieved September 2, 2020, from <https://www.nytimes.com/guides/year-of-living-better/how-to-be-more-empathetic>
14. Simonič B. (2015) Empathic parenting and child development. *The Person and the Challenges*, 5(2). 109-121.
15. Decety J., Ickes W. Psychological journal (2009) The Social Neuroscience of Empathy. *A Bradford Book, The MIT Press Cambridge, Massachusetts*. 272 p.
16. Geiger J. M., Piel M. H., Lietz C. A., Julien-Chinn F. J. (2016) Empathy as an essential foundation to successful foster parenting. *Journal of Child and Family Studies*, 25(12). 3771–3779.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2021.
The article was received 08 September 2021.